

DARSNING SIFAT VA SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA INTERFAOL METODLARDAN FOYDALANISH

Ne'matullayeva Chexroza Sherzod qizi

Samarqand davlat chet tillari instituti, Sharq tillari fakulteti,

O'zbek tili va adabiyoti yo'nalishi talabasi

Najiyeva Sojida Nasriddinovna

Samarqand davlat chet tillari instituti o'qituvchisi

Abstract: Ushbu maqolada oliy ta'lim tizimida o'zbek tili va adabiyoti darslarining sifat hamda samaradorligini oshirishda interfaol metodlarni qo'llashning lisoniy, pedagogik va uslubiy asoslari tadqiq etilgan. IMRAD talablari andozasida tayyorlangan ushbu tadqiqot an'anaviy o'qitish shakllaridan talabaga yo'naltirilgan ta'lim modeliga o'tishning obyektiv zaruriyatini ilmiy asoslab beradi. Maqolada kognitiv faollikni oshirishga xizmat qiluvchi Keys-stadi, Insert, Klaster, Sinkveyn kabi zamonaviy texnologiyalarning amaliy samaradorligi tajriba-sinov guruhlar tahlili misolida ko'rsatilgan. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, interfaol metodlar talabalarning mustaqil fikrlash, tahlil qilish va madaniyatlararo muloqot kompetensiyalarini rivojlantirish bilan birga, ta'lim sifatini monitoring qilish va diagnostika qilish tizimini tubdan yaxshilash imkonini beradi.

Keywords: interfaol metod, ta'lim samaradorligi, o'zbek tili va adabiyoti, motivatsiya, innovatsion texnologiya, kognitiv faollik, talabaga yo'naltirilgan ta'lim.

Annotatsiya: Ushbu maqolada oliy ta'lim tizimida o'zbek tili va adabiyoti darslarining sifat hamda samaradorligini oshirishda interfaol metodlarni qo'llashning lisoniy, pedagogik va uslubiy asoslari tadqiq etilgan. IMRAD talablari andozasida tayyorlangan ushbu tadqiqot an'anaviy o'qitish shakllaridan talabaga yo'naltirilgan ta'lim modeliga o'tishning obyektiv zaruriyatini ilmiy asoslab beradi. Maqolada kognitiv faollikni oshirishga xizmat qiluvchi Keys-stadi, Insert, Klaster, Sinkveyn kabi zamonaviy texnologiyalarning amaliy samaradorligi tajriba-sinov guruhlar tahlili misolida ko'rsatilgan. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, interfaol metodlar talabalarning mustaqil fikrlash, tahlil qilish va madaniyatlararo muloqot kompetensiyalarini rivojlantirish bilan birga, ta'lim sifatini monitoring qilish va diagnostika qilish tizimini tubdan yaxshilash imkonini beradi.

Kalit so'zlar: interfaol metod, ta'lim samaradorligi, o'zbek tili va adabiyoti, motivatsiya, innovatsion texnologiya, kognitiv faollik, talabaga yo'naltirilgan ta'lim.

Аннотация: В данной статье исследуются лингвистические, педагогические и методические основы применения интерактивных методов для повышения качества и эффективности уроков узбекского языка и литературы в системе высшего образования. Данное исследование, подготовленное в

соответствии с требованиями IMRAD, научно обосновывает объективную необходимость перехода от традиционных форм обучения к студентоцентрированной модели образования. На примере анализа экспериментальных групп показана практическая эффективность таких современных технологий, как Кейс-стади, Инсерт, Кластер, Синквейн, служащих повышению когнитивной активности. Результаты исследования показывают, что интерактивные методы не только развивают у студентов навыки самостоятельного мышления, анализа и межкультурной коммуникативной компетенции, но и позволяют коренным образом улучшить систему мониторинга и диагностики качества образования.

Ключевые слова: интерактивный метод, эффективность обучения, узбекский язык и литература, мотивация, инновационная технология, когнитивная активность, студентоцентрированное обучение.

Kirish

Zamonaviy ta'lim paradigmasida darslarning sifat va samaradorligini ta'minlash, talabalarning mustaqil, ijodiy va tanqidiy fikrlash malakalarini shakllantirish bosh maqsad qilib belgilangan. An'anaviy ta'lim tizimidagi axborot uzatuvchi va passiv qabul qiluvchi munosabati bugungi kun axborot jamiyati talablariga to'la javob bera olmaydi. Shu sababli ta'lim jarayoniga interfaol metodlarni, ya'ni o'qituvchi va talabaning faol hamkorligiga asoslangan innovatsion usullarni joriy etish dolzarb ijtimoiy-pedagogik zaruriyatga aylandi. Ayniqsa, oliy ta'lim muassasalarida o'zbek tili va adabiyotini o'qitish jarayonida milliy qadriyatlar, matn lingvistikasi hamda badiiy tahlil talablarini interfaol usullar yordamida yetkazish alohida ahamiyat kasb etadi [5; 18–19-b.].

Interfaol metodlar talabaning dars davomida faqat tinglovchi emas, balki jarayonning faol ishtirokchisi, tadqiqotchisi va muammo yechuvchisi sifatida namoyon bo'lishiga zamin yaratadi. Bu yondashuv pedagogika fanida shaxsga yo'naltirilgan ta'lim modelining asosi hisoblanadi. Romantizm adabiyoti va falsafasidagi subyektiv erkinlik, shaxs ichki dunyosining an'anaviy qoliplardan xoli tarzda rivojlanishi g'oyasi kabi, zamonaviy dars formati ham ta'lim oluvchiga o'zining individual lisoniy va intellektual salohiyatini erkin namoyon etish imkoniyatini taqdim etishi lozim [1; 351–353-b.]. O'zbek tili va adabiyoti darslarida so'zning poetik quvvati, leksik-semantik qatlamlari hamda adabiy qahramonlar ruhiyatini interfaol metodlar vositasida o'rganish talabalarining filologik tafakkurini boyitadi.

Ushbu yo'nalishdagi tadqiqotlarning amaliy qimmati juda keng ko'lamlidir. Birinchidan, turli yosh guruhlari va ijtimoiy muhit vakillari o'rtasida madaniyatlararo kompetensiyani shakllantirishda o'zaro faol muloqot va interaktivlik yetakchi o'rin tutadi [2; 159-b.]. Ikkinchidan, til va adabiyot darslarida shakllangan nutqiy hamda

ijodiy jozibadorlik kelgusida milliy brending, madaniy diplomatiya hamda hududiy turizm marketingi samaradorligini oshirishda ham bilvosita muhim poydevor vazifasini o'taydi [3; 11-b.]; [4; 103-b.]. Mazkur muammolarning tizimli tahlili, dars sifati va samaradorligini oshirish mexanizmlarini ilmiy asoslash Samarqand davlat chet tillari instituti pedagogik faoliyati kontekstida ham yuqori ilmiy-metodik ahamiyatga egadir.

Metodologiya

Tadqiqotning metodologik asosini innovatsion pedagogika, sotsiolingvistika, kognitiv tilshunoslik hamda matn metodikasi tamoyillari tashkil etadi. Eksperimental tadqiqot Samarqand davlat chet tillari instituti Sharq tillari fakulteti o'zbek tili va adabiyoti yo'nalishi guruhlarida olib borildi. Tajriba-sinov ishlariga jami 120 nafar talaba jalb etildi va ular ikki guruhga (nazorat va tajriba guruhlari) ajratildi. Tadqiqot davomida quyidagi ilmiy va empirik metodlar majmuidan foydalanildi:

Birinchidan, Pedagogik eksperiment (tajriba-sinov) metodi. Nazorat guruhlarida darslar asosan an'anaviy ma'ruza va reproduktiv so'rov shaklida olib borilgan bo'lsa, tajriba guruhlarida dars samaradorligini oshirish uchun Keys-stadi (muammoli vaziyat), Insert (interaktiv belgilar tizimi), Klaster (tarmoqlash) va Bumerang kabi interfaol metodlar tizimli ravishda qo'llanildi.

Ikkinchidan, Qiyosiy-pedagogik tahlil metodi. Har ikki guruh talabalarining dars oxiridagi va semestr yakunidagi o'zlashtirish ko'rsatkichlari, mavzuni tushunish darajalari hamda darsga bo'lgan qiziqish motivatsiyasi o'zaro solishtirildi.

Uchinchidan, Sotsiologik so'rovnoma va anketalashtirish. Talabalarning dars sifatidan qoniqish darajasi, dars davomidagi psixologik qulaylik va mustaqil ishlashga bo'lgan intilishlari maxsus so'rovnomalar yordamida aniqlandi.

To'rtinchidan, Matematik-statistik guruhlash va baholash. Olingan miqdoriy ko'rsatkichlarning ishonchliliigi ta'lim sifatini nazorat qilish va reyting monitoringi tizimidagi mezonlar asosida tahlil qilindi [6; 85-b.]. To'plangan ma'lumotlar umumlashtirilib, dars sifati ko'rsatkichlarini aniq ko'rsatish maqsadida jadval ko'rinishiga keltirildi.

Natija

Olib borilgan tajriba-sinov ishlari natijalari interfaol metodlar qo'llanilgan darslarda talabalarning bilim darajasi va amaliy ko'nikmalari an'anaviy darslarga qaraganda sezilarli darajada yuqori bo'lishini ko'rsatdi.

O'zbek tili darslarida Keys-stadi va Insert metodlarining samarasi. Grammatika va so'z yasalishi mavzularida, xususan, o'zbek tilining boy leksik qatlamlarini o'rganishda talabalarga muammoli topshiriqlar (keyslar) berildi. Talabalar berilgan badiiy matn ichidan neologizmlar va arxaizmlarni topish, ularning semantik yukini aniqlash bo'yicha kichik guruhlarda bahslashdilar. Insert metodi yordamida matn bilan ishlash jarayonida talabalarning mustaqil o'qish va tahlil qilish ko'nikmalari 35 foizga

oshdi. An'anaviy guruhlarda dars davomida faqat o'qituvchi ma'ruzasi tinglangani sababli talabalarning nutqiy faolligi cheklangan bo'lib qoldi.

Adabiyot darslarida Klaster va Sinkveyn metodlarining qo'llanilishi. Ahmad Tabibiy, Abdurauf Fitrat yoki Asqad Muxtor ijodini o'rganishda Klaster (tarmoqlash) metodi orqali yozuvchining poetik olami va asarlarining g'oyaviy yo'nalishi vizuallashtirildi. Sinkveyn (besh satrli she'r) usuli esa talabalarga adabiy qahramonlar obraziga qisqa va lo'nda tavsif berish, tahliliy fikrni jamlash imkonini berdi. Bu usul talabalarda adabiy-estetik didni o'stirish bilan birga, badiiy asar tiliga bo'lgan qiziqishni kuchaytirdi.

Tajriba va nazorat guruhlarida dars sifati va samaradorligi ko'rsatkichlari qiyosiy tahlili:

Baholash mezonlari (Parametrlar)	Nazorat guruhi (An'anaviy usul, %)	Tajriba guruhi (Interfaol usul, %)	Samaradorlik farqi (O'sish sur'ati, %)	Asosiy pedagogik natija
Mavzuni o'zlashtirish va eslab qolish darajasi	62	88	26	Axborotning uzoq muddatli xotirada saqlanishi
Mustaqil va tanqidiy fikrlash ko'nikmasi	45	78	33	Muammoli vaziyatda shaxsiy yechim topish malakasi
Darsdagi nutqiy faollik va muloqot darajasi	40	85	45	Lingvistik kompetensiyaning amaliyotda namoyon bo'lishi
Ta'lim olishga bo'lgan ichki motivatsiya	55	92	37	fanga bo'lgan ijodiy va ijobiy munosabatning ortishi
Guruhda ishlash va jamoaviy hamkorlik	50	90	40	Ijtimoiylashuv va o'zaro fikr almashish madaniyati

Jadval ma'lumotlaridan ko'rinib turibdiki, barcha ko'rsatkichlar bo'yicha tajriba guruhida o'sish kuzatilgan. Ayniqsa, darsdagi nutqiy faollik va muloqot darajasi 45 foizga ortganligi chet tillari instituti muhitida ona tili va adabiyoti darslarining kommunikativ tabiatini kuchaytirishda interfaol metodlarning o'rni beqiyos ekanligini isbotlaydi.

Muhokama

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, dars sifatini oshirish faqat moddiy-texnik baza bilan emas, balki bevosita darsning pedagogik-metodik arxitekturasini to'g'ri qurish bilan bog'liqdir. Interfaol metodlar dars jarayonini quruq sxemalardan xoli qilib, jonli muloqot maydoniga aylantiradi. Inson tafakkuri subyektiv olamni, adabiy obrazlarni va lisoniy qonuniyatlarni o'zining faol amaliy harakati orqali chuqurroq anglaydi. Xuddi romantizm falsafasidagi subyektiv dunyo idroki shaxsiy tajriba orqali

boyigani kabi, talaba ham grammatik qoidani tayyor holda emas, balki interaktiv bahsmunoza jarayonida o'zi kashf etsa, bilimning sifati va mustahkamligi ta'minlanadi [1; 355-b.].

Biroq, interfaol metodlarni darsga joriy etishda pedagogik me'yor va vaqt menejmentiga amal qilish zarur. Darsni to'liq o'yinga aylantirib yuborish ilmiy nazariyani chetda qoldirishi mumkin. Shuning uchun interfaol usullarni darsning maqsadiga qarab tizimli taqsimlash lozim. Masalan, yangi mavzuni tushuntirishda Klaster, mustahkamlash bosqichida esa Keys-stadi metodlaridan o'rinli foydalanish yuqori samara beradi [2; 161-b.].

Bu kabi metodik yondashuvlar talabalarning nafaqat filologik, balki ijtimoiy-madaniy kompetensiyalarini ham rivojlantiradi. Bu esa kelajakda kadrlarning mehnat bozoridagi raqobatbardoshligini, ularning ta'lim, madaniyat va sotsiomadaniy sohalaridagi faolligini oshiradi [7; 88-b.]; [8; 46-b.]. Qolaversa, dars jarayonida shakllangan ijodiy tafakkur sotsiomadaniy integratsiyani ta'minlashda va milliy qadriyatlarni keng targ'ib qilishda ham bilvosita xizmat qiladi [3; 15-b.]; [4; 105-b.]. Interfaol ta'lim — ta'lim sifatini kafolatlovchi bosh omildir.

Xulosa

Interfaol metodlar o'zbek tili va adabiyoti darslarining sifat hamda samaradorligini oshirishda muhim tarkibiy qism bo'lib, talabalarning passiv tinglovchidan faol bilim oluvchiga aylanishini ta'minlaydi.

Tajriba-sinov ishlari natijalari shuni tasdiqladiki, interfaol usullar qo'llanilgan guruhlarda talabalarning mavzuni o'zlashtirish darajasi 26 foizga, nutqiy va kognitiv faolligi esa 45 foizga oshgan.

Dars samaradorligini barqaror saqlash uchun interfaol metodlarni ta'lim maqsadlariga mos holda, an'anaviy metodlar bilan uyg'unlashtirgan holda va vaqt me'yorlariga amal qilgan holda pedagogik jarayonga tatbiq etish tavsiya etiladi.

Adabiyotlar ro'yxati:

Sidikova, N. N. (2026). THE CONCEPT OF INDIVIDUALISM IN ROMANTICISM. *Mental Enlightenment Scientific-Methodological Journal*, 7(01), 351-358.

Narzullayevna, S. N., & Iroda, G. (2022). Types of interactive methods in developing intercultural competence in different age groups. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 12(4), 159-162.

Khalilova, L. F. (2020). Regional Tourism Development Efficiency: Efisiensi Pengembangan Pariwisata Daerah. *Indonesian Journal of Law and Economics Review*, 6, 10-21070.

Bakhtiyorovna, K. N., Fevzievna, K. L., & Khamzaevna, R. M. *An International Multidisciplinary Research Journal*.

Bespalko, V. P. (1989). Slagami pedagogicheskoy tehnologii. Moskva: Pedagogika.

Ishmuhammedov, R., & Abduqodirov, A. (2010). Ta'limda innovatsion texnologiyalar. Toshkent: Iste'dod.

Sayidaxmedov, N. (2003). Yangi pedagogik texnologiyalar. Toshkent: Moliya.

Azizxo'jayeva, N. N. (2006). Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. Toshkent: Nizomiy.

Tolipov, O'., & Usmonboyeva, M. (2005). Pedagogik texnologiyalarning nazariy va amaliy asoslari. Toshkent: Fan.

Selevko, G. K. (1998). Sovremennie obrazovatelnie tehnologii. Moskva: Narodnoe obrazovanie.

Mavlonova, R., Rahmonqulova, N., & Matnazarova, K. (2008). Pedagogika. Toshkent: O'qituvchi.

Yoldoshev, J. G'., & Usmonov, S. (2004). Zamonaviy dars. Toshkent: Xalq ta'limi.